

Originalni rad

Analiza uticaja socioekonomskih faktora na strukturu ličnosti ubica

Dragan Jovanović^{1,2}, Milan Novaković^{1,3}, Snežana Medenica^{1,4},
Novica Petrović^{1,2}, Aleksandra Salamadić^{1,2}

¹Medicinski fakultet Foča, Univerzitet Istočno Sarajevo

²Neuropsihijatrijska služba, KBS Foča, KC Istočno Sarajevo, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

³Dom zdravlja Bijeljina, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

⁴Opšta bolnica, Valjevo, Srbija

Kratak sadržaj

Uvod. Ličnost se formira u interakciji nasljeđa i spoljne sredine pa samim tim ovi faktori utiču na formiranje devijantnih i kriminalnih crta ličnosti. Cilj istraživanja je da se ispita uticaj socioekonomskih faktora na strukturu ličnosti homicidanata, to jest, onih koji su počinili ubistvo.

Metode. Studija je kontrolisana, transverzalna (studija presjeka). Istraživanje obuhvata štićenike Kazneno-popravnih zavoda Republike Srpske i Sudskog odjeljenja Klinike za psihijatriju Sokolac. Od njih je formirana grupa od 60 štićenika koji su počinili homicid (ubistvo) i kontrolna grupa sa 60 štićenika koji nisu počinili ubistvo. U svrhu eksploracije osnovnog problema i ciljeva istraživanja koristi se upitnik Lista opštih podataka.

Rezultati. Obrazovni nivo štićenika kao i njihovih roditelja je nizak (u visokom procentu sa nižim nivoima obrazovanja), materijalno stanje porodica štićenika kao i njihovih primarnih porodica je u velikom procentu loše. Stambena situacija porodica štićenika kao i njihovih primarnih porodica je ispod prosjeka ali nije pretjerano loša. Zlostavljanje od strane roditelja je izraženije nego u opštoj populaciji, ispoljavanje agresivnosti prema roditeljima je prisutno u malom broju slučajeva (tendencija prikazivanja u boljem svjetlu). Štićenici su u velikom procentu neoženjeni, razvedeni ili žive u vanbračnoj zajednici, odnosi u porodicama štićenika su dobri.

Zaključak. Osobine ličnosti homicidanata su povezane sa obrazovanjem roditelja, stambenim uslovima primarne porodice, fizičkim kažnjavanjem od strane roditelja, bračnim stanjem, obrazovanjem homicidanata, materijalnim statusom porodice homicidanata, stambenim uslovima porodica homicidanata, a nisu bitnije povezane sa fizičkom agresivnošću prema roditeljima i odnosima u porodici štićenika.

Ključne riječi: socioekonomski faktori, struktura ličnosti, homicidanti

Adresa autora:
Prim. dr sc. med. Dragan Jovanović
Medicinski fakultet Foča
Studentska 5, 73300 Foča
drdragan@teol.net

Uvod

Termin *homicid* potiče od latinskih riječi *homo* – čovjek i *caedere* – ubiti. Engleski nazivi za ubistvo su *homicide* i *murder*. To je čin neposrednog izazivanja smrti nekog ljudskog bića [1].

Ličnost sadrži sve karakteristike jedne osobe, njenu jedinstvenost i osobenost, po čemu se ona razlikuje od svih drugih osoba. Ličnost se formira u interakciji nasljeđa i spoljne sredine, odnosno, pod uticajem bioloških, psiholoških i socijalnih faktora. U faktore koji dovode do nasilnog ponašanja spadaju: genetsko-biološki i rani faktori okoline, psihopatološka obilježja ličnosti i psihijatrijske bolesti, neadekvatno socijalno ponašanje (maladaptacija), zlopotreba psihoaktivnih supstanci i alkohola, situacioni faktori i uticaji okoline [2-5].

U zatvoreničkoj populaciji najviše krivičnih djela vrše osobe sa disocijalnim poremećajem ličnosti - broj psihopata se kreće od 15 do 25%, a među zatvorenicima osuđenim za razbojničke krađe i razbojništva taj postotak je dvostruko veći [6,7].

Fizičko kažnjavanje i zlostavljanje djece potencijalni su uzrok agresivnog ponašanja u djetinjstvu i u kasnijoj dobi. Na temelju navedenih istraživanja postavljena je i teza o transgeneracijskoj transmisiji nasilja. Prikupiti podatke o nasilju u porodici je vrlo teško, jer se to prikriva i svako insistiranje na tome predstavlja zadiranje u samu intimu privatnog života. Rezultati istraživanja su pokazali da većina djece koja su izložena porodičnom nasilju ne postaju delinkventi [6-10].

U dosadašnjim istraživanjima kriminaliteta nasilja utvrđeno je da su djela nasilja, dominantno, karakteristika osoba muškog pola, mlađeg uzrasta i srednjih godina, odnosno, do 45 godina. Najveći broj izvršilaca živi u braku, zatim u vanbračnoj zajednici, ili su razvedeni i imaju veći broj djece. Žene takođe učestvuju u kriminalitetu nasilja, najčešće vršeći krivična djela tjelesne povrede i zlostavljanja djece. Što se tiče socijalnih osobina nasilnika, oni uglavnom potiču iz porodica sa niskim obrazovanjem i kvalifikacijom. Profesionalni status roditelja nasilnika je nizak. Ekonomski status porodica iz kojih potiču je ispod prosjeka, ali nije izrazito nizak. Nasilnici i njihovi roditelji uglavnom potiču sa sela ili malih urbanih aglomeracija, manje je onih koji potiču

iz većih ili velikih gradova. U porodicama nasilnika mnogo je alkoholičara i lica sa psihičkim poremećajima. Procenat osuđivanih u porodicama nasilnika nešto je iznad prosjeka, ali, u cjelini, porodice nasilnika ne pripadaju delinkventnoj populaciji. Obrazovni nivo nasilnika je nizak i ima mnogo nezaposlenih, oni koji su zaposleni pretežno rade poslove koji ne zahtijevaju nikakvu ili zahtijevaju vrlo nisku kvalifikaciju i to u privrednim granama koje imaju slabu kvalifikacionu strukturu zaposlenih i nizak dohodak. Znatan broj nasilnika potiče iz nepotpunih, razorenih porodica, posebno onih u kojima nedostaje otac. Jedan dio nasilnika nije formirao sopstvenu porodicu poslije napuštanja roditeljske porodice. Stambena situacija nije najbolja, ali je daleko od izrazito nepovoljne. Među nasilnicima ima mnogo skitnica, besposličara, lica sa asocijalnim i sociopatskim ponašanjem, kao i psihopata i neurotičara [1, 6,11-16].

Cilj istraživanja je da se utvrdi da li su i u kojoj mjeri osobine ili crte ličnosti šticećenika homicidalnih djela povezane sa socioekonomskim faktorima.

Metode rada

Istraživanje obuhvata šticećenike Kazneno-popravnih zavoda iz Republike Srpske (KPZ "Tunjice" Banja Luka, KPZ "Kula" Istočno Sarajevo, KPZ Foča) i Sudskog odjeljenja Klinike za psihijatriju Sokolac. Ukupno je ispitano 105 šticećenika koji su počinili ubistvo i 100 šticećenika počinilaca nehomicidalnih djela. Iz grupe homicidanata isključeno je 15 šticećenika koji su osuđeni po pitanju ratnog zločina (ratni zločinci nisu obuhvaćeni radom) i 30 šticećenika zbog nepotpuno i nepravilno popunjenih psiholoških testova. Isključenja iz grupe nehomicidanata su izvršena zbog pretjerane vezanosti deliktne situacije za ratna zbivanja (12 šticećenika) i zbog nepotpuno i/ili nepravilno popunjenih psiholoških testova (28 šticećenika). Poslije navedenih isključenja, formirana je ispitna grupa homicidanata (ubica) od 60 šticećenika i kontrolna grupa nehomicidanata (neubica), takođe od 60 šticećenika. Kontrolna grupa je formirana od počinilaca krivičnih djela razbojništva (N = 22), krađe (N = 18) i ostalih krivičnih djela (N = 20). U podgrupi nehomicidanata počinilaca ostalih krivičnih djela

nalaze se počinioci nedozvoljene proizvodnje i prometa opojnih droga (N = 7), ugrožavanja javnog saobraćaja (N = 4), silovanja (N = 3), utaje poreza (N = 2), nedozvoljene proizvodnje i prometa oružja i eksplozivnih sredstava (N = 1), falsifikovanja novca (N = 1), polnog nasilja nad djecom (N = 1) i prevare (N = 1).

Ispitanici u ispitnoj i kontrolnoj grupi su istraživanju pristupili na dobrovoljnoj bazi.

Studija je kontrolisana, transverzalna (studija presjeka).

U svrhu eksploracije osnovnog problema i ciljeva istraživanja koristi se upitnik Lista opštih podataka. To je specifično konstruisana skala koja sadrži 12 pitanja od kojih se tri pitanja rješavaju zaokruživanjem DA ili NE, četiri pitanja zaokruživanjem dobar ili loš, a ostalih pet pitanja sadrži podgrupe određene varijable i zaokruživanjem se određuje pripadnost nekoj od podgrupa. Na taj način se dobijaju podaci vezani za socio-ekonomske faktore.

Statistička analiza. Obilježja posmatranja u studiji su podvrgnuta deskriptivnim statističkim metodama – mjere centralne tendencije (aritmetička sredina, medijana, minimum, maksimum; mjere varijabiliteta (standardna devijacija) i relativni brojevi kao pokazatelji strukture. U cilju donošenja relevantnih zaključaka zapažene međugrupne razlike su analizirane parametarskim (Studentov-t-test)

i neparametarskim (Fisher-ov, Pearson Chi-Square – hi kvadrat test, Mann-Whitney-U test, Kolmogorov-Smirnov-Z test) statističkim metodama. Pomoću statističkih metoda (ANOVA - analiza varijanse i LSD - test najmanje značajne razlike) analizirane su razlike između grupe homicidanata i podgrupa nehomocidanata (podgrupa počinitelaca razbojništva, podgrupa počinitelaca krađe i podgrupa počinitelaca ostalih krivičnih djela). Rezultati statističke analize su prikazani u vidu tabela.

Rezultati

U sljedećim tabelama prikazani su opšti podaci grupe homicidanata i nehomocidanata, kao i podgrupa nehomocidanata s obzirom na vrstu počinjenog krivičnog djela

Kod homicidanata je visok procenat očeva sa niskim nivoima obrazovanja (bez škole, 4 razreda, 8 razreda) – 53,4% a kod nehomocidanata 31%. Najbolje su obrazovani očevi počinitelaca krađe (27,8% ih je sa niskim nivoima obrazovanja) (Tabela 1). Neparametarski testovi međugrupnih razlika (Mann-Whitney i Kolmogorov-Smirnov test - $P = 0.005$) pokazuju statistički značajnu razliku između grupa homicidanata i nehomocidanata.

U obje grupe je visok procenat majki sa

Tabela 1. Obrazovanje oca ispitanika

Obrazovanje oca		Grupa				Ukupno
		Razbojništvo	Krađa	Ostala djela	Ubistvo	
Bez škole	Broj	0	1	0	3	4
	%	0.0%	5.6%	0.0%	5.0%	3.3%
4 razreda o. š.	Broj	3	0	1	16	20
	%	13.6%	0.0%	5.0%	26.7%	16.7%
8 razreda o. š.	Broj	4	4	5	13	26
	%	18.25%	22.2%	25.0%	21.7%	21.7%
Srednja škola	Broj	11	9	12	21	53
	%	50.0%	50.0%	60.0%	35.05%	44.2%
Viša ili visoka	Broj	4	4	2	7	17
	%	18.2%	22.2%	10.0%	11.7%	14.2%
Ukupno	Broj	22	18	20	60	120
	%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabela 2. Obrazovanje majke ispitanika

Obrazovanje majke		Krivično djelo				Ukupno
		Razbojništvo	Krađa	Ostala djela	Ubistvo	
Bez škole	Broj	4	1	2	6	13
	%	18,2%	5,6%	10,0%	10,0%	10,8%
4 razreda o. š.	Broj	4	1	1	19	25
	%	18,2%	5,6%	5,0%	31,7%	20,8%
8 razreda o. š.	Broj	6	5	8	14	33
	%	27,3%	27,8%	40,0%	23,3%	27,5%
Srednja škola	Broj	5	9	8	16	38
	%	22,7%	50,0%	40,0%	26,7%	31,7%
Viša ili visoka	Broj	3	2	1	5	11
	%	13,6%	11,1%	5,0%	8,3%	9,2%
Ukupno	Broj	22	18	20	60	120
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

niskim nivoima obrazovanja – majke homocidanata 65% a majke nehomocidanata 53,4%. Najbolje obrazovanje majki je u grupi nehomocidanata počinitelja krađe – 39% sa niskim nivoima obrazovanja.

Mann-Whitney i Kolmogorov-Smirnov test - nema statistički značajne razlike u obrazovanju majki homocidanata i nehomocidanata.

Tabela 3 prikazuje stambene uslove u kojima je živjela primarna porodica šticećenika. U visokom procentu oni su imali dobro riješeno stambeno pitanje - 91% homocidanata i 87% nehomocidanata. Pearson-Chi-square test

međugrupnih razlika ne pokazuje statistički značajnu razliku između grupa ($\chi^2 = 4,686$; $df = 2$; $P = 0,096$).

Materijalni status primarne porodice je u značajnom procentu loš u obje grupe, ali više u grupi nehomocidanata (65%), ali i u visokom procentu u ostalim grupama (kod 50% počinitelja razbojništva, 50% počinitelja krađe, 50% počinitelja ostalih djela i 35% počinitelja ubistva). Pearson-Chi-square test međugrupnih razlika - nema statistički značajne razlike ($\chi^2 = 2,194$; $df = 1$; $P = 0,139$).

Fizičko kažnjavanje od strane oca je iz-

Tabela 3. Stambeni uslovi primarne porodice ispitivanih počinitelja krivičnih dela

Stambeni uslovi		Krivično djelo				Ukupno
		Razbojništvo	Krađa	Ostala djela	Ubistvo	
Vlastita kuća	Broj	13	11	16	50	90
	%	59,1%	61,1%	80,0%	83,3%	75,0%
Vlastiti stan	broj	4	6	2	5	17
	%	18,2%	33,3%	10,0%	8,3%	14,2%
Podstanar	Broj	5	1	2	5	13
	%	22,7%	5,6%	10,0%	8,3%	10,8%
Ukupno	Broj	22	18	20	60	120
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 4. Fizičko kažnjavanje ispitanika od strane roditelja

Varijabla			Krivično djelo				Ukupno
			Razbojništvo	Krađa	Ostala djela	Ubistvo	
Fizičko kažnjavanje od strane oca	Da	Broj	2	4	1	11	18
		%	9,1%	22,2%	5,0%	18,3%	15,0%
	Ne	Broj	20	14	19	49	102
		%	90,9%	77,8%	95,0%	81,7%	85,0%
Ukupno	Broj	22	11	20	60	120	
	%	100%	100%	100%	100%	100%	
Fizičko kažnjavanje od strane majke	Da	Broj	2	5	1	8	16
		%	9,1%	27,8%	5,0%	13,3%	13,3%
	Ne	Broj	20	13	19	52	104
		%	90,9%	72,2%	95,0%	86,7%	86,7%
Ukupno	Broj	22	18	20	60	120	
	%	100%	100%	100%	100%	100%	

raženije u grupi homicidanata (18,3%) nego u grupi nehomicidanata (11,7%) (Tabela 4). Pearson-Chi-square test - nisu zapažene statistički značajne razlike ($\chi^2 = 1,046$, $df = 1$, $P = 0,306$).

Pearson-Chi-square test ($\chi^2 = 0,000$; $df = 1$; $P = 1,000$) - nema statistički značajne razlike između grupa kao ni faktičke razlike. U obje grupe štićenici su u 13,3% slučajeva bili fizički kažnjavani od strane majke. Najviše su kažnjavani počinioci krađe, u 27,8% slučajeva.

Tabela 5 pokazuje da su obje grupe ispoljavale fizičku agresivnost prema roditeljima u vrlo malom procentu - homicidanti (1,7%) a nehomicidanti (3,3%) .Fišerov test nije pokazao statistički značajne razlike između grupa

homicidanata i nehomicidanata ($P = 1,000$).

Kod obje grupe je visok procenat štićenika sa nižim nivoima obrazovanja (bez škole, 4 razreda, 8 razreda osnovne škole) - 31,7% homicidanata i 30,1% nehomicidanata (Tabela 6). Najslabije školovana je podgrupa počinilaca krađe (oko 40 % ih je sa nižim nivoima obrazovanja). Mann-Whitney test - nema statistički značajne razlike u obrazovanju između grupe homicidanata i grupe nehomicidanata.

Visok je procenat neoženjenih, razvedenih i u vanbračnoj zajednici u obje grupe (60% homicidanata i oko 58% nehomicidanata). Najslabija situacija je u podgrupi štićenika nehomicidanata počinilaca krađe (samo 16,7%

Tabela 5. Fizička agresivnost prema roditeljima

Varijabla			Grupa		Ukupno
			Homicidanti	Nehomicidanti	
Fizička agresivnost prema roditeljima	Da	Broj	1	2	3
		%	1,7%	3,3%	2,5%
	Ne	Broj	59	58	117
		%	98,3%	96,7%	97,5%
Ukupno	Broj	60	60	120	
	%	100%	100%	100%	

Tabela 6. Obrazovanje štićenika

		Krivično djelo				Ukupno
		Razbojništvo	Krađa	Ostala djela	Ubistvo	
Bez škole	Broj	0	1	0	0	1
	%	0,0%	5,6%	0,0%	0,0%	0,8%
4 razreda o. š.	Broj	0	0	1	6	7
	%	0,0%	0,0%	5,0%	10,0%	5,8%
8 razreda o. š.	Broj	6	6	4	13	29
	%	27,3%	33,3%	20,0%	21,7%	24,2%
Srednja škola	Broj	16	10	13	39	78
	%	72,7%	55,6%	65,0%	65,0%	65,0%
Viša ili Visoka š	Broj	0	1	1	2	4
	%	0,0%	5,6%	5,0%	3,3%	3,3%
Magistrat ili doktorat	Broj	0	0	1	0	1
	%	0,0%	0,0%	5,0%	0,0%	0,8%
Ukupno	Broj	22	18	20	60	120
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

oženjenih) (Tabela 7). Person-Chi-square test - nema statistički značajne razlike u pogledu bračnog stanja homicidanata i nehomicidanata ($\chi^2 = 0,690$; $df = 3$; $P = 0,876$).

Nije postojala ni statistička ni faktička razlika u odnosima u porodici između grupa homicidanata i nehomicidanata, tj. oni su i u jednoj i u drugoj grupi u 96,7% slučajeva bili dobri.

Materijalni status porodica homicidanata je nešto bolji - dobar materijalni status porodice ima 65% homicidanata i 55% nehomicidanata

(50% počinilaca razbojništva, 72,2% počinilaca krađe i 45% počinilaca ostalih djela). Pearson-Chi-square test - bez statistički značajne razlike ($\chi^2 = 1,250$; $df = 1$; $P = 0,264$).

Pearson Chi-square test nije otkrio statistički značajne razlike ($\chi^2 = 0,657$; $df = 1$; $P = 0,418$) u stambenim uslovima štićenika pojedinih grupa. Oni su dobri kod 68,2% porodica počinilaca razbojništva, 94,4% počinilaca krađe, 65% počinilaca ostalih djela i 68,3% počinilaca ubistva.

Tabela 7. Bračno stanje štićenika

Bračno stanje		Krivično djelo				Ukupno
		Razbojništvo	Krađa	Ostala djela	Ubistvo	
Oženjen	Broj	12	3	10	24	49
	%	54,5%	16,7%	50,0%	40,0%	40,8%
Neoženjen	Broj	7	12	6	28	53
	%	31,8%	66,7%	30,0%	46,7%	44,2%
Razveden	Broj	2	1	2	5	10
	%	9,1%	5,6%	10,0%	8,3%	8,3%
Vanbračna zajednica	Broj	1	2	2	3	8
	%	4,5%	11,1%	10,0%	5,0%	6,7%
Ukupno	Broj	22	18	20	60	120
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Diskusija

Očevi homicidanata su slabije obrazovani - čak 53% ih je sa nižim stepenom obrazovanja (bez škole, 4 razreda osnovne škole, 8 razreda osnovne škole), za razliku od neomicidanata čiji očevi u 30% slučajeva imaju navedeni stepen obrazovanja, s tim da je u podgrupi neomicidanata počinitelja razbojništva 31,8%, podgrupi počinitelja ostalih krivičnih djela 30% i podgrupi počinitelja krađe 27,8% očeva sa navedenim stepenom obrazovanja. Dobijeni rezultati se slažu sa rezultatima ranijih istraživanja koja navode da nasilnici uglavnom potiču iz porodica sa niskim stepenom obrazovanja [9,11,12]. Manji procenat očeva šticećenika sa nižim nivoima obrazovanja u grupi neomicidanata se objašnjava činjenicom da se u toj grupi, pored šticećenika sa nasilnim kriminalnim djelima, nalaze i šticećenici sa nenasilnim kriminalnim djelima, koji, u prosjeku, potiču iz porodica sa nešto većim stepenom obrazovanja (prema podacima iz navedene literature). Nivo obrazovanja roditelja, a posebno oca, kao glave porodice, može imati uticaja na formiranje strukture ličnosti i homicidanata i neomicidanata. Kroz školovanje se razvijaju radne navike, odgovornost, disciplina i bolja socijalizacija, što se kasnije prenosi na djecu, pa nedostatno školovanje roditelja može biti preduslov za razvijanje disocijalnih crta djece. Nizak obrazovni nivo može biti povezan sa slabijim materijalnim porodičnim stanjem, pa su roditelji zaokupljeni rješavanjem tog stanja i manje su posvećeni odgojno vaspitnom radu sa djecom, što može biti osnova za nastanak delinkventnog ponašanja djece. Nizak nivo obrazovanja roditelja može, takođe, ukazivati na njihove niže intelektualne sposobnosti, što samo po sebi ukazuje na slabiju vaspitnu sposobnost takvih roditelja, a to može biti preduslov za disocijalno ponašanje djece. Nedovoljno obrazovanje roditelja dovodi do slabijeg uspjeha u životu, nedostatka samopouzdanja, što može biti dodatna frustracija sa pojavom agresivnosti koja dovodi do delinkventnog ponašanja roditelja. Smanjena im je sposobnost socijalnog prilagođavanja i usvajanja moralnih normi, pa se lakše sukobljavaju sa zakonom. To može predstavljati model ponašanja djece i dovesti do razvoja negativnog transgeneracijskog modela ponašanja.

Majke homicidanata su slabije školovane

jer ih je niži procenat sa završenom srednjom školom (26.7%), višom ili visokom školom (8.3%) u odnosu na majke neomicidanata (sa završenom srednjom školom ih je 36.7% a sa višom ili visokom školom 10%). Obrazovni nivo majki šticećenika u obje grupe je niži nego obrazovni nivo očeva. Majke homicidanata u 65% slučajeva imaju niske nivoe obrazovanja - bez škole, 4 razreda i 8 razreda osnovne škole, dok majke neomicidanata navedene nivoe obrazovanja imaju u 52.5% slučajeva (majke iz podgrupe počinitelja razbojništva u 63,7% slučajeva, počinitelja krađe u 39% i majke počinitelja ostalih krivičnih djela u 55% slučajeva sa navedenim stepenom obrazovanja), što se slaže sa rezultatima dosadašnjih istraživanja, koja navode da nasilnici uglavnom potiču iz porodica sa niskim obrazovanjem [6,9,12]. Razlog višeg obrazovanja kod majki neomicidanata je u činjenici da su u grupi neomicidanata i nenasilni prestupnici. Slično kao kod očeva, tako i obrazovanje majki može imati uticaja na formiranje ličnosti djece. Razlog nižeg obrazovnog nivoa mogu biti slabije intelektualne sposobnosti, što može biti razlog slabije sposobnosti pravilnog odgoja djece (razvijanja discipline, odgovornosti, radnih navika, usvajanje moralnih normi). Niži nivo obrazovanja roditelja može biti povezan i sa slabijim materijalnim stanjem, pa roditelji mogu biti zaokupljeni rješavanjem tog problema, a to im oduzima vrijeme koje bi trebali posvetiti vaspitno-odgojnom radu sa djecom, koja zbog toga mogu razviti disocijalno pa i delinkventno ponašanje.

Stambeni uslovi primarne porodice nisu najbolji (8,3% primarnih porodica homicidanata i 13,3% neomicidanata - porodice počinitelja razbojništva 22,7%, počinitelja krađe 5,6% i počinitelja ostalih djela 10% su podstanari), ali nisu ni nepovoljni što se slaže sa rezultatima dosadašnjih istraživanja koja navode da stambena situacija nasilnika nije najbolja ali je istovremeno daleko od izrazito nepovoljne [6,9,12]. Inače, loši stambeni uslovi primarne porodice mogu, u ovom slučaju u manjem stepenu, imati uticaja na strukturu ličnosti šticećenika (nešto više na grupu neomicidanata, jer je veći procenat podstanara), kao dodatni egzistencijalno - frustracioni faktor, koji može uticati na pojavu delinkventno-devijantnog ponašanja.

Evidentan je slabiji materijalni status - kod

homicidanata je 35.0% a kod nehomicidanata 48.3% štićenika (počinioci razbojništva 50.0%, počinioci krađe 50.0% i počinioci ostalih djela 35.0%) sa lošim materijalnim statusom primarne porodice, što se takođe slaže sa rezultatima dosadašnjih istraživanja koja navode da je ekonomski status primarne porodice nasilnika slab, ali nije ekstremno nizak [12,15-17]. Visok procenat porodica štićenika počinitelja krađe sa lošim materijalnim statusom je, djelimično, povezan sa činjenicom da su među počiniocima krađe i počinioci razbojničke krađe. Ispodprosječan materijalni status primarne porodice ima uticaja na osobine ličnosti štićenika iz obje grupe, i to više iz grupe nehomicidanata (manji procenat štićenika sa dobrim materijalnim statusom porodice), u smislu da je on dodatna egzistencijalna frustracija koja može dovesti do narušavanja unutarporodične harmonije i povjerenja, te dovoditi do česte napetosti, izbijanja afekata srdžbe i bijesa i agresivnih ispada sa razvojem devijantnih osobina kod djece, kao i direktan povod određenim formama delinkventnosti, pa i homicidalnosti. Ispodprosječan materijalni status porodica štićenika može biti djelimično povezan i sa gore navedenim slabijim obrazovnim nivoom roditelja štićenika.

Homicidanti su u većem procentu (18.3%) kažnjavani od strane oca nego nehomicidanti (11.7%). U grupi nehomicidanata fizičko kažnjavanje od strane oca je u 9.1% slučajeva prisutno u podgrupi počinitelja razbojništva, u 22.2% slučajeva u podgrupi počinitelja krađe i u 5.0% u podgrupi počinitelja ostalih djela. Naši rezultati pokazuju da je stepen fizičkog kažnjavanja povezan sa stepenom težine nasilnog krivičnog djela, a visok procenat fizičkog kažnjavanja od strane oca u podgrupi nehomicidanata počinitelja krađe može se, dijelom, objasniti činjenicom da je među počiniocima krađe i jedan broj počinitelja razbojničke krađe. Više dosadašnjih istraživanja pokazuju da postoji povezanost zlostavljanja u djetinjstvu i adolescenciji sa nasilničkim kriminalitetom u odrasloj dobi [11,17-19]. Istraživanja su pokazala da kod agresivnih osoba u provocirajućim situacijama postoji sklonost ka pogrešnom interpretiranju i percipiranju tih situacija kao opasnih, te pripisivanju zlih namjera drugim ljudima, kada realno nema razloga za to, što se može povezati sa ranijim izlaganjem konf-

liktnim situacijama i situacijama u kojima je dominiralo nasilje unutar porodice, u krugu vršnjaka ili obje sredine. Mora se uzeti u obzir i usvajanje transgeneracijskog modela agresivnog, a samim tim i nasilnog kriminalnog ponašanja u porodicama gdje je često zlostavljanje i ispoljavanje agresivnosti.

Nema razlike u kažnjavanju od strane majke jer je ono prisutno u obje grupe u 13,3% ispitanika. Kao što je opisano i kod kažnjavanja od strane oca, ovaj faktor može uticati na razvoj agresivnog modela ponašanja kod djece i na kasnije nasilno delinkventno ponašanje. Ranija istraživanja navode da je agresivnost roditelja značajan prediktor za izvršenje delikata protiv života i tijela, dok za delikte protiv imovine nema prediktivne važnosti [8,9,11,17-19]. S tom se činjenicom mogu dovesti u vezu i rezultati našeg istraživanja koji navode da je fizičko kažnjavanje od strane majke najmanje prisutno u podgrupi počinitelja ostalih krivičnih djela - 5% (uglavnom se radi o nenasilnim krivičnim djelima).

Fizičku agresivnost prema roditeljima je ispoljavao vrlo mali procenat štićenika i u jednoj i u drugoj grupi (1,7% homicidanata i 3.3% nehomicidanata), što bi moglo predstavljati rezultate u domenu «tamnih brojeva» (agresivnost prema članovima porodice je podatak koji zadire u intimu osobe, pa su se štićenici vjerovatno izjašnjavali u pozitivnijem i socijalno prihvatljivijem svjetlu). Očekivala bi se veća prisutnost ovog faktora u obje grupe, pogotovo u grupi homicidanata, jer je prisustvo agresivnih ispoljavanja mnogo prisutnije u takvim porodicama, kako navode i ranija istraživanja [20]. Navedeno istraživanje, takođe, podržava hipotezu o transgeneracijskoj transmisiji nasilja.

I jedna i druga grupa imaju relativno visoke procenat štićenika sa nižim nivoima obrazovanja (bez škole, 4 razreda osnovne škole i 8 razreda osnovne škole) - homicidanti 31.7%, a nehomicidanti 30.1%. U grupi nehomicidanata najslabije obrazovanje je u podgrupi počinitelja krađe - 38.9% sa navedenim nivoima obrazovanja, istovremeno je u podgrupi počinitelja razbojništva 27.3%, a u podgrupi počinitelja ostalih krivičnih djela 25% sa istim nivoima obrazovanja. Obrazovanje štićenika može uticati na njihove osobine ličnosti. Slabiji obrazovni nivo se može povezati sa

slabijim intelektualnim sposobnostima, pogotovo na planu verbalne inteligencije, kao i sa disocijalnim crtama ličnosti što je dokazano u našem istraživanju. Visok procenat štićenika sa slabijim nivoima obrazovanja u podgrupi počinitelja krađe može biti u vezi sa činjenicama da se među počiniocima krađe u značajnom procentu nalaze počinioci razbojničke krađe i oni sa nižim intelektualnim nivoom koji je uslovio lakše otkrivanje djela krađe. Rezultati istraživanja se slažu sa rezultatima ranijih istraživanja koja navode da postoji povezanost između nasilnih kriminalnih djela i nižeg stepena obrazovanja [5,9,11,12,21,22]. Oni navode da se kod delinkventne populacije nalaze i kognitivna i konativna oštećenja koja mogu da dovedu do slabijeg školskog uspjeha, a to onda smanjuje izgleda za uspjehom u životu što povećava izgleda da se pribjegne delinkventnom ponašanju. Osobe sa niskim verbalnim intelektualnim sposobnostima imaju slabiju komunikaciju sa drugim ljudima, slabije se snalaze u raznim situacijama i teže usvajaju moralne norme, a to može podsticati delinkventno ponašanje. Školovanje ima značajnu vaspitno-socijalnu ulogu, čiji nedostatak može biti prediktivni faktor kriminalnog ponašanja.

Upadljiv je visok procenat neoženjenih, razvedenih i onih u vanbračnoj zajednici (kod homicidanata 46,7% neoženjenih, 8,3% razvedenih i 5% živi u vanbračnoj zajednici a kod nehomicidanata 41,7% neoženjenih, 8,3% razvedenih i 8,3% živi u vanbračnoj zajednici). U grupi nehomicidanata najnepovoljnija je situacija u podgrupi počinitelja krađe sa samo 16,7% oženjenih, što se može dovesti u vezu sa činjenicama da su oni u prosjeku mlađi od štićenika u ostalim grupama, kao i da se među njima nalaze i štićenici koji su počinioci nasilnih krivičnih djela (razbojnička krađa). Ovi podaci se slažu sa podacima ranijih kriminoloških istraživanja koji ukazuju da nasilni delinkventi u velikom procentu žive u deficitarnim porodicama [1,5,9,12]. U obje grupe je visok procenat neoženjenih, razvedenih i štićenika koji žive u vanbračnoj zajednici, što je u direktnoj vezi sa izraženim prisustvom disocijalnih osobina i neadekvatnim komunikacijama sa socijalnom sredinom uz sukobljavanja sa istom. Ovakva bračna situacija je, djelimično, i zbog nižih verbalnih intelektualnih sposobnosti što ima za

posljedicu slabiju sposobnost komunikacije sa drugim ljudima. Na bračno stanje utiče i dužina izdržavanja kazne. Postojanje bračne zajednice može imati pozitivan efekat na ponašanje u smislu porodične podrške, savjetodavne uloge, korekcije neadekvatnih oblika ponašanja itd. Oni su i u jednoj i u drugoj grupi u 96,7% slučajeva dobri. Ovakvi rezultati nemaju značajnijeg uticaja na strukturu ličnosti štićenika. Inače, prema podacima iz ranije literature u porodicama nasilnih delinkvenata su često prisutne tenzije, nepovjerenje, nedostatak ljubavi, fizička i psihička maltretiranja i zanemarivanje. [6,8,9,12,24]. U našem istraživanju, vjerovatno je postojala tendencija štićenika da odnose u porodici prikažu u boljem svjetlu, jer ovaj podatak zadire u njihovu intimu.

Materijalni status porodica homicidanata nešto bolji (65% porodica homicidanata i 55% porodica nehomicidanata ima dobar materijalni status), tj. on je ispod prosjeka, ali nije izrazito nizak, što je dobijeno i u drugim ranijim istraživanjima [1,9,11,12]. Istraživanja su dokazala da nasilnici, između ostalog, potiču iz porodica sa ispod prosječnim ali ne i niskim materijalnim statusom. Slabiji materijalni status može imati uticaja na osobine ličnosti štićenika i na njihovu delinkventnost u smislu izazivanja frustracija materijalno egzistencijalne prirode.

Stambeni uslovi su nešto lošiji kod porodica homicidanata nego porodica nehomicidanata, ali ni u jednoj grupi nisu pretjerano loši (kod porodica homicidanata dobri stambeni uslovi su u 68,3% a u porodicama nehomicidanata u 75% štićenika), što se slaže sa rezultatima ranijih istraživanja, koja navode da su stambeni uslovi porodica nasilnih delinkvenata ispodprosječni ali nisu pretjerano loši [11,12]. Slabiji stambeni uslovi kao egzistencijalno frustracioni faktor mogu imati uticaja na osobine ličnosti i na razvoj nepovoljne porodične atmosfere ispunjene napetošću, nepovjerenjem i čestim ispoljavanjima agresivnosti sa posljedičnim delinkventnim ponašanjem.

Zaključak

Dokazano je da su osobine ili crte ličnosti homicidanata povezane sa obrazovanjem roditelja, stambenim uslovima primarne porodice,

materijalnim statusom primarne porodice, fizičkim kažnjavanjem od strane roditelja, bračnim stanjem homicidanata, obrazovanjem homicidanata, materijalnim statusom porodice

homicidanata, stambenim uslovima porodice homicidanata a nisu bitnije povezane sa fizičkom agresivnošću prema roditeljima i odnosima u porodici šticeenika.

Literatura

1. Kovačević R, Kecman B. Ubistvo u porodici. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja; 2006.
2. Kaličanin P. Psihijatrija, I izdanje. Beograd: Velarta; 1997.
3. Kecmanović D. Psihijatrija. Beograd-Zagreb: Medicinska knjiga; 1989.
4. Marić J. Klinička psihijatrija, IX izdanje. Beograd: Megraf; 2001.
5. Tomović D. Psihijatrijski aspekt počinitelaca krivičnog djela ubistva i krivičnog djela krađe. *Eskulap* 2007;2(3):36-42.
6. Mejovšek M. Uvod u penološku psihologiju. Jastrebarsko: Naklada Slap i Edukacijsko-Rehabilitacijski Fakultet Sveučilišta u Zagrebu; 2002.
7. Hare RD. Psychopathy: Theory and reserch. New York: Wiley; 1970.
8. McCord J. Some child-rearing antecedents of criminal behavior in adult men. *J Pers Soc Psychol* 1979;(37):1477-1486.
9. Cajner Mraović I, Došen A. Obiteljske prilike i agresivni poremećaji u ponašanju maloljetnih nasilnih delinkvenata u Zagrebu. Zagreb: Policijska akademija, Vojno-policijska škola; 2002.
10. Widom CS. The cycle of violence. *Science* 1989;244:160-166.
11. Mejovšek M, Buđanovac A, Šućur Z. Povezanost između agresivnosti zatvorenika i njihova socioekonomskog obiteljskog statusa. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 2000;(36):63-74.
12. Momirović K. Socijalna obilježja nasilnika. Zbornik radova sa savjetovanja u Medulinu. Zagreb: Sveučilišni računski centar; 1979.
13. Mužinić-Masle L. Usporedba forenzičko-psihijatrijskih obilježja ženskih i muških počinitelja kaznenih djela ubojstva i pokušaja ubojstva. Magistarski rad. Medicinski fakultet, Univezitet u Zagrebu, 1999.
14. Farrington DP. The familay backgrounds of aggressive youths. In: Hersov LA, Berger M Schaffer D, Editors. *Aggression and antisocial behavior in childhood adolescences*. Oxford: Pergamon; 1978.
15. Farrington DP. Early preedictors of adolescent aggression and adult violence. *Violence Vict* 1989;(4):79-100.
16. Farrington DP, Loeber R, Van Kammen WB. Long-term criminal out comes of hyperactivity-impulsivity-attention deficit and conduct problems in childhood. In: Robins LN, Rutter M, editors. *Straight and devious pathways from childhood to adulthood*. Cambridge: Cambridge University Press; 1990.
17. Dutton DG, Hart SD. Evidence for long-term, specific effects of child-hood abuse and neglect on criminal behavior in men. *Int J Offender Ther Comp Criminol* 1992;(36):129-137.
18. Lochman JE, Dodge KA. Social-cognitive processes of severely violent, moderately aggressive, and nonaggressive boys. *J Consult Clin Psychol* 1994;(62):366-374.
19. Dodge KA, Frame CL. Social cognitive biases and deficits in agresive boys. *Child Dev* 1982;53:620-635.
20. Mejovšek M, Buđanovac A, Šućur Z. Usporedba između recidivista i nerecidivista s obzirom na agresivnost i socioekonomski status. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 2001;37:91-100.
21. Linam DR, Hoyle RH, Newman JP. The perils of partialling: cautionary tales from aggression and psychopathy. *Assessment* 2006;13(3):328-41.
22. Moffit TE, Lynam DR, Silva PA. Neropsychological tests predicting persisting male delinquency. *Criminology* 1994;(32):277-300.
23. Kovačević R, Kecman B. Komparativna analiza osobina ličnosti izvršilaca seksualnih, imovinskih i delikata protiv života i tijela. *Engrami* 2007;29(1-2):5-20.
24. Novaković M, Čabarkapa M, Ille T, Ilanković A. Forenzička analiza osoba sa destruktivnim ponašanjem u posleratnom periodu. *Vojnosanit pregl* 2007;64(3):183-188.

Influence of socio-economic factors on the personality structure of homicide offenders

Dragan Jovanović^{1,2}, Milan Novaković^{1,3}, Snežana Medenica^{1,4},
Novica Petrović^{1,2}, Aleksandra Salamadić^{1,2}

¹Faculty of Medicine Foča, University of East Sarajevo, Foča, The Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina

²Neuropsychiatric Department, Clinics and Hospital Services Foča, Clinical Centre East Sarajevo, The Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina

³Health Centre, Bijeljina, The Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina

⁴General Hospital, Valjevo, Serbia

Introduction. The personality is formed by interaction of heritage and environment, and hence these factors influence forming of deviant and criminal personality traits. The aim of this study is to investigate the influence of socio-economic factors on the personality structure of homicide offenders, that is the ones who committed homicide.

Methods. The study is controlled, transversal (the cross-section study). The research includes the prisoners of the Penal Institution Foca and Psychiatric Clinic, Court Department, Sokolac. Out of these the test group of 60 prisoners who committed homicide was formed and control group of prisoners who did not commit homicide. For the purpose of the basic problem investigation and the aims of the research the questionnaire of general data was used.

Results. Educational level of prisoners as well as their parents was low (high percentage of lower levels of education), economic status of prisoners' families as well as their primary families were poor in most cases. Housing situation of the prisoners' families as well as their primary families was under the average, but it was not too bad. Aggressiveness to parents was present in a small number of cases (tendency of showing themselves in a better way?). The prisoners were mostly unmarried, divorced or they live in non-marital relationships, relationships in the prisoners' families were good,

Conclusion. Personality features of homicide offenders are related to the education of their parents, housing of primary families, physical punishment by their parents, marital status, education of homicide offenders, economic status of homicide offender's family, housing of homicide offender's family and they are not significantly related to the physical aggressiveness to their parents and relationships in the prisoners' families.

Keywords: socio-economic factors, personality structure, homicide offenders